

L'INDEPENDENTISME A CATALUNYA: NOU CICLE, NOVES OPORTUNITATS

Ricard Vilaregut

Doctor en ciències polítiques de l'Institut de Govern i Polítiques Públiques de la Universitat Autònoma de Barcelona (IGOP-UAB)

Director del Centre Internacional Escarré per a les Minories Ètniques i les Nacions (CIEMEN)

Un repàs als esdeveniments produïts pel moviment sobiranista/independentista català l'any 2011 ens indica que aquest ha estat un any de traspàs. Un traspàs entès com a procés d'avaluació i aprenentatge d'un cicle marcat per l'aprovació d'un nou estatut, que indefectiblement porta a la preparació i adequació d'un altre cicle, aquest marcat per l'adhesió d'un tram significatiu de la societat catalana en relació amb la independència que continuarà un seguit de reptes i oportunitats, la gestió dels quals significarà el gran test de maduresa d'aquest moviment que anomenem *sobiranista/independentista*.¹

Venim, doncs, d'un cicle (2003-2010) en què l'Estat espanyol ha marcat clarament els límits relacionals envers Catalunya, però que al mateix temps ha significat el creixement del coneixement i reconeixement de la idea de la independència, una proposta que ha entrat de forma estructural en l'agenda política catalana. Un cicle, ja passat, marcat per l'aprovació d'un nou estatut, el consens intern del qual fou aconseguit amb penes i treballs el 30 de setembre de 2005, que va anar acompanyat d'una primera retallada en la comissió bilateral Estat-Generalitat, també d'un pacte a la baixa entre CiU (el principal partit de l'oposició de llavors) i el president de l'Estat, José Luis Rodríguez Zapatero, així com d'un recurs d'inconstitucionalitat presentat pel PP i quatre comunitats autònomes (la Rioja, Aragó, el País Valencià i Múrcia) al Tribunal Constitucional (TC). Amb una deliberació de quatre anys, el Tribunal Cons-

---

1. Apunt conceptual: Per bé que en el títol de l'article faig referència a l'*independentisme*, no es pot deslligar dels conceptes *sobiranisme* i *catalanisme*. En aquest sentit, entenc que el *catalanisme* té a veure amb un atribut relacionat amb la personalitat pròpia de Catalunya sense qüestionar necessàriament la seva pertinença a l'Estat espanyol; el *sobiranisme* se centra en la reivindicació d'un *demos* propi que reivindica la possibilitat de decidir el seu encaix jurídic, i l'*independentisme*, sense deixar de defensar l'existència d'un *demos* propi, aposta clarament per la reivindicació clara i diàfana de la independència política. Tots tres conceptes i espais mantenen unes fronteres poroses i fins i tot difuses, que s'influencien i es retroalimenten mútuament.

titucional emetia una sentència que anul·lava catorze articles, en reinterpretava vint-i-set, i introduïa vuit vegades l'expressió «la indisoluble unidad de Espanya» i deixava sense validesa jurídica el preàmbul de l'Estatut i la seva referència al terme de *nació*. L'Estatut de setembre de 2005, sorgit d'una àmplia majoria del Parlament català, quedava mutilat, el Parlament mateix despredit, l'Estat enfortit, i, producte de tot això, es donà una coincidència entre els missatges (*frames*) emesos pel moviment independentista, «no ens alimenten les molles, volem el pa sencer», i la realitat percebuda per una part de la societat catalana en relació amb l'encaix Catalunya-Espanya.

Les víctimes d'aquest complicat però clarificador procés estatutari esdevingut en el passat cicle han estat, d'una banda, els partits polítics que van pilotar aquest procés, i que van perdre clarament les eleccions autonòmiques de novembre de 2010, amb l'afegit que dues de les forces polítiques que formaven l'anomenat *Govern d'Entesa* (ERC i PSC) van patir una greu crisi interna, amb canvi de direcció inclosa. D'altra banda, la segona gran víctima d'aquest *vell* cicle ha estat la idea de l'Espanya plurinacional/federal i els seus defensors, tant teòrics com pràctics. La sentència de l'Estatut va fixar amb lletres grosses les possibilitats de l'encaix entre Catalunya i l'Estat, i va donar la raó a la tesi del politòleg Ivan Serrano sobre l'acomodació dels nacionalismes sense estat a l'Europa occidental, on s'apunta una tendència cap al retorn del paradigma clàssic, segons el qual «cada Estat vol una nació, cada nació vol un Estat».²

Ara bé, un dels beneficiats d'aquest cicle ha estat el que aquí anomenem *moviment independentista/sobiranista*, entès com l'espai sociopolític que sota el concepte de *dret a decidir* aglutina un conjunt d'organitzacions polítiques i socials, una densa xarxa d'entitats culturals, lúdiques i formatives, uns mitjans de comunicació amb diferents suports i unes elits disposades a elaborar un relat favorable. Caldria també afegir unes determinades formes d'acció col·lectiva, uns determinats marcs interpretatius, uns rituals, uns símbols i una matriu cultural de referència catalanocèntrica des d'on treballar. És un espai sociopolític divers, complex, sense articulació orgànica i procliu a la competència entre els diferents actors polítics i socials, que provoca no poques disputes per l'hegemonia i el lideratge en forma d'escissions i enfrontaments, però que al mateix temps pot generar molta energia social, concentrada quan sap aprofitar les oportunitats que la conjuntura ofereix —com fou el cas de la crisi relacional entre l'Estat i Catalunya arran de l'Estatut. Entre finals de 2005 i

2. I. SERRANO (2008), *Ciudadanía e identidad nacional en els processos de 'devolution' a la Gran Bretanya i a França*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Institut d'Estudis Autonòmics, col·l. «Institut d'Estudis Autonòmics», núm. 56.

principis de 2006 aquest espai sociopolític s'activà, i va organitzar la manifestació de febrer de 2006 sota el nom de la Plataforma pel Dret de Decidir, que fomentava les consultes sobiranistes i que finalment va respondre a la sentència del Tribunal Constitucional amb una manifestació, la del 10 de juliol de 2010, que esdevindria una de les més multitudinàries des de la Transició, i que si bé *a priori* estava emmarcada dins els paràmetres del catalanisme polític (hi assistiren totes les forces polítiques menys el PP), finalment desembocà en una gran proclama de desafecció estatal, si no clarament independentista.

UN MOVIMENT EMERGENT

Un repàs a l'evolució del moviment independentista català dels darrers quaranta anys porta a la conclusió següent: estem parlant d'una reivindicació emergent que actualment viu el seu moment més àlgid pel que fa al coneixement i el reconeixement de la seva existència i possibilitat d'aplicació. Un seguit d'indicadors, electorals, d'opinió i capacitat d'entrar en l'agenda pública, així ho demostren.³

Pel que fa a l'evolució electoral de la referència electoral principal d'aquest espai, ERC, els darrers anys ha estat sempre a l'alça, trajectòria trencada en les darreres eleccions de novembre de 2010, en què va patir una davallada important en vots i escons aconseguits. Aquesta evolució a l'alça arrenca precisament en l'anterior cicle, amb les eleccions municipals de maig de 2003, quan ERC obté uns 414.000 vots (el 12,77 %), que li reporten 1.383 regidors i 116 alcaldies. A les eleccions al Parlament de Catalunya, de novembre del mateix any, ERC rep uns 545.000 vots (23 escons, el 16,44 %) i esdevé la força decisiva per articular un nou govern d'esquerres catalanista. Les eleccions següents a les quals ERC es presenta són les estatals del 14 de març de 2004, en què aconseguix aproximadament 640.000 vots (el 15,89 %), vuit diputats i tres senadors electes, fet que comporta que ERC esdevingui la quarta força del Congrés i obtingui un grup parlamentari propi i que esdevingui el tercer grup del Senat a través de l'Entesa Catalana de Progrés. Amb les eleccions europees del 13 de juny de 2004, ERC tanca el cicle electoral a l'alça doblant els resultats respecte dels comicis anteriors, de manera que passa del 6,06 % dels vots de 1999 al 12,8 %. ERC es converteix en la cinquena força a les Illes Balears (amb

---

3. En l'apartat bibliogràfic es poden veure les principals fonts d'aquestes enquestes. Un treball no actualitzat es pot trobar a R. VILAREGUT (2007), «Estat de l'independentisme català. Recerca d'indicadors i altres qüestions», beca atorgada per l'Institut de Ciències Polítiques i Socials.

el 2,92 % dels vots) i al País Valencià (amb el 0,91 % dels vots). La següent cita electoral tornen a ser les eleccions autonòmiques del Parlament de Catalunya de 2006, en què ERC suma 21 escons i 416.355 vots. Malgrat que perd tan sols dos escons, ERC perd 127.969 vots respecte de les eleccions al Parlament de Catalunya anteriors, o el que és el mateix: un 23,5 % dels seus votants de l'any 2003.

Punt i a part mereixen les enquestes i els sondejos d'opinió que s'han donat a conèixer en relació amb la voluntat d'independència dels catalans en els darrers 3-5 anys, espectacularment prolífiques si ho comparem amb les dècades anteriors. Se n'han fet de públiques, com les encarregades per l'Institut de Ciències Polítiques i Socials, el Centre d'Estudis d'Opinió, el Centre d'Investigacions Sociològiques, la Universitat Oberta de Catalunya; i privades, com les encarregades per diaris com *El Punt*, *La Vanguardia*, *El Periódico* i *l'Avui*, o fins i tot altres organismes com el Centre d'Estudis Sobiranistes, actualment vinculat al partit Solidaritat Catalana per la Independència (SI). Malgrat la diversitat en l'enfocament, en les respostes, en els biaixos corresponents (digitals, de conjuntura, de formulació de preguntes, directes o indirectes, i de cuina de les dades) i en el sentit i funció de l'enquesta (sovint, les enquestes, més que mostrar l'opinió, intenten crear-ne), totes aquestes referències en cap cas no han indicat un retrocés en l'adhesió al concepte *independència*, ans al contrari.⁴ El darrer dels indicadors que ens mostrarien aquest augment de l'independentisme a Catalunya ve del debat públic, fonamental atès el context de la societat de la informació en la qual estem immersos. Una mirada diària i no necessàriament atenta a l'evolució de la societat catalana reflectida als mitjans de comunicació, siguin en el suport que siguin (paper, diari, ràdio, Internet), mostra com la qüestió de la independència ha entrat de manera continuada en l'esfera pública, a favor i en contra, però amb creació d'opinió al cap i a la fi. En aquest sentit, cal diferenciar l'opinió pública de l'opinió publicada. En l'àmbit de l'opinió pública, ens referim al debat generat als espais de socialització quotidians com ara bars, mercats, la feina, els familiars i els amics. Aquesta forma de debat, que molts autors consideren que és la realment important i mesurable a través de l'observació personal subjectiva, és també un element que cal tenir en compte; per bé que és difícil d'operativitzar i que implica uns mitjans que s'escapen de l'abast d'aquesta investigació. Pel que fa a l'àmbit de l'opinió publicada, ens referim a articles d'opinió, editorials i notícies que tenen a veure amb la possibilitat d'independència generats als mit-

---

4. En l'apartat bibliogràfic es poden veure les fonts principals d'aquestes enquestes. Un treball no actualitzat es pot trobar a R. VILAREGUT (2007), «Estat de l'independentisme català. Recerca d'indicadors i altres qüestions», beca atorgada per l'Institut de Ciències Polítiques i Socials.

jans de comunicació. En aquest sentit, l'anàlisi dels diaris *La Vanguardia*, *El Periódico* i *l'Avui* —en el seu format digital— ens revela tres grans aspectes:⁵

— L'augment exponencial de les *notícies* relacionades amb la independència (període 2005-2010).

— L'augment significatiu dels *articles d'opinió* relacionats amb la independència (especialment remarcable a partir del període 2008-2010).

— L'augment moderat però comparativament important respecte de fa deu anys dels *editorials* dels principals diaris catalans relacionats amb la independència.

Un cicle passat, doncs, determinat per un nou estatut i pels canvis en el moviment que històricament ha impulsat la independència, que dóna pas a un nou cicle polític del qual tan sols sabem que comença amb importants canvis en els governs nacional —amb el Govern encapçalat per CiU— i estatal —amb la majoria absoluta del PP—, amb una forta crisi econòmica que en determinarà les respectives agendes i capacitats de gestió pública i amb un moviment independentista/sobiranista que afronta el nou cicle amb l'augment significatiu de les adhesions a la reivindicació de consens, el dret a decidir i en menor mesura la necessitat d'un estat propi. I si bé l'any 2011 ha estat de traspàs entre un i altre cicle, per veure'n l'abast i les perspectives el que ens cal és analitzar els principals esdeveniments organitzats pel renovat i ampliat moviment independentista/sobiranista. Les consultes sobiranistes, amb la consulta de Barcelona Decideix al capdavant; el *dret a decidir*, com a nou concepte de consens; la nova eina amb què s'està dotant el moviment per tal de ser present a l'àgora pública, l'Assemblea Nacional Catalana, i finalment un apunt sobre les perspectives de futur del sobiranisme/independentisme, formaran el gruix d'aquest article.

LES CONSULTES SOBIRANISTES I BARCELONA DECIDEIX

La *independència*, un concepte, idea o projecte fins ara existent però amagat sota la taula —i qui volia veure'l s'hi havia d'esforçar— és un projecte que en aquests moments ja és sobre la taula i, per tant, és visible a ulls de tothom. I ho és en bona part gràcies a la intensa mobilització d'aquest espai polític que en el bienni 2010-2011 va trobar en les anomenades *consultes sobiranistes* l'eina

5. Conclusions extretes de la tesi doctoral del mateix autor. Vegeu la bibliografia.

per posar el debat relacional Catalunya-Espanya en el primer pla de l'actualitat.

El 13 de setembre de 2009 es va produir un fet que va acaparar l'atenció mediàtica de la majoria de mitjans de comunicació nacionals, estatals i internacionals. Aquell dia, al municipi maresmenc d'Arenys de Munt es va sotmetre una pregunta sobre la independència de Catalunya a la votació de la població local. A banda de la importància de la pregunta, era la primera vegada que es preguntava «la gran qüestió», sense revolts, directa i desacomplexadament. El fet que s'organitzés no des de les instàncies oficials (Ajuntament, Generalitat o Estat) sinó des del teixit social del poble va ser el motiu de la rellevància social que el fenomen va despertar arreu. Concretament, el fenomen de les consultes neix a partir d'una moció presentada a l'Ajuntament d'Arenys de Munt per la Candidatura d'Unitat Popular (CUP) el juny de 2009, on s'informava de la celebració d'una consulta per la independència organitzada pel Moviment Arenyenc per l'Autodeterminació (MAPA) i es demanava la cessió de la sala municipal. Aprofitant la moció favorable emesa pel consistori arenyenc, el MAPA ho aprofità per donar ressò públic a la consulta del ja mitificat 13 de setembre de 2009. A partir d'aquesta consulta es van desenvolupar les cinc grans onades de consultes que en la clau interna del moviment contenen els objectius següents:⁶

— Demostrar al món que la nació catalana està preparada per exercir el dret a l'autodeterminació i la independència.

— Promoure la convocatòria d'un referèndum vinculant sobre la independència.

— Enfortir les xarxes ciutadanes que hauran de donar suport al referèndum vinculant sobre la independència.

— Afavorir la participació popular i la democràcia directa.

L'èxit de la convocatòria, amb més d'un 40 % de participació, va ser el preludi d'un seguit de consultes arreu del país, amb uns resultats que van del 7 % al 90 % de participació de les persones censades. Cinc han estat les onades de consultes, si bé al llarg del primer semestre de 2010 molts municipis (alguns d'importants com Sabadell o Puigcerdà) van organitzar consultes en dates diferents de les consensuades per la Coordinadora Nacional per la Consulta sobre la Independència.

6. Segons consta al web de la Coordinadora Nacional per la Consulta sobre la Independència: <http://www.coordinadoranacional.cat/objectius/>.

En total, 554 municipis van preguntar a prop de tres milions de ciutadans «Esteu d'acord que la nació catalana esdevingui un estat de dret independent, democràtic i social, integrat a la Unió Europea?». Una pregunta que ha obtingut 881.564 respostes agrupades de la manera següent:

TAULA 1. Resultats consultes sobre la independència

Sí	812.934 vots, 92,2 %
No	53.170 vots, 6 %
Blancs	13.016 vots, 1,5 %
Nuls	2.444 vots, 0,3 %
Total participació global	20,5 % del cens total

Font: <http://www.coordinadoranacional.cat/municipis/resultats>.

101

Dels prop de 500 municipis que el 2011 ja havien celebrat consultes sobre la independència, s'ha de subratllar, especialment per la seva magnitud, rellevància i dificultat operativa i sociològica, la de Barcelona Decideix. Després d'un llarg procés organitzatiu de més d'un any, finalment el 10 d'abril de 2011 es va realitzar la consulta de Barcelona Decideix, que amb una població d'1.630.494 habitants, dels quals 1.143.040 són electors censats, va aconseguir els resultats següents: 230.590 vots favorables al sí (89,68 %), 22.626 vots favorables al no (8,80 %), 3.919 vots en blanc (1,52 %) i 510 vots nuls (0,20 %).⁷

Altres dades significatives de la consulta de Barcelona Decideix van ser:

- 7.000 voluntaris van participar en alguna tasca organitzativa.
- 361 entitats hi van donar suport.⁸
- Més de 200 personalitats del món de la cultura, l'economia i la política hi van donar suport.

7. L'organització de la Consulta sobre la Independència no comptava amb el suport del cens electoral. A diferència de les eleccions o referèndums oficials, en els quals els electors estan assignats a una mesa d'un col·legi i, per tant, una persona no pot votar més d'un cop, a la Consulta sobre la Independència tothom podia votar a qualsevol mesa del seu municipi. Per garantir que ningú votés dos cops, es va habilitar un sistema informàtic que connectava totes les meses electorals a fi de comprovar si una persona ja havia votat en alguna altra mesa.

8. Alguns exemples d'entitats són: *Ara, Avui, El Punt, Vilaweb, Directe.cat, Som Ràdio, Òmnium, Plataforma pel Dret de Decidir, Sobirania i Progrés, Sobirania i Justícia, Castellans de Barcelona, Centre Excursionista de Catalunya, CIEMEN, Consell Nacional de la Joventut de Catalunya, Institut d'Estudis Catalans, F. C. Barcelona, C. E. Europa, Unió de Federacions Esportives, Col·legi de Metges de Barcelona, CDC, CUP, ERC, Partit Socialista d'Alliberament Nacional, Reagrupament, SI, Unió de Joves, Gremi de Llibreers de Catalunya, Plataforma per la Llengua, Intersindical, UGT, Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria, Unió de Pagesos, Fundació Catalunya Estat, Cercle Català Negocis.*

— Marxandatge i difusió: 730.000 díptics repartits, 7.000 pancartes, 20.000 adhesius, 20.000 xapes, 17.000 cartells, centenars de clauers, globus, gorres, samarretes, 25 vídeos emesos.

— 480 urnes.

— 347 collegis electorals.

La consulta de Barcelona Decideix va ser el punt final d'una aposta arriscada pel que podia comportar de poca participació o de fracàs organitzatiu: la dimensió internacional, la capitalitat de Barcelona i finalment el risc d'assolir un resultat molt inferior a les altres 500 consultes organitzades arreu del territori feien de la consulta barcelonina un termòmetre de l'impacte final de l'eina consultiva. I, malgrat l'èxit aconseguit (un 21 % del cens electoral i molta repercussió mediàtica), una dada que cal destacar de la consulta de Barcelona Decideix és el percentatge de vots negatius lleugerament superior als obtinguts en altres onades de la consulta. Un total de 22.626 barcelonins es van mostrar contraris a la pregunta sobre la independència. Els districtes amb més percentatge de vots negatius van ser Nou Barris, Ciutat Vella i Sant Martí. Per contra, les Corts, Horta-Guinardó, l'Eixample i Gràcia van ser els més favorables al sí. A la taula 2 podem veure els resultats per districtes:

TAULA 2. Resultats per districtes

<i>Districte</i>	<i>Vots sí</i>	<i>Percentatge</i>	<i>Vots no</i>	<i>Percentatge</i>	<i>Vots blanc</i>	<i>Percentatge</i>	<i>Vots nuls</i>	<i>Percentatge</i>
Ciutat Vella	11.932	88,42	1.310	9,71	252	1,87	275	2,00
L'Eixample	47.048	90,36	4.250	8,16	769	1,48	61	0,12
Gràcia	24.435	90,01	2.253	8,30	460	1,69	19	0,07
Horta-Guinardó	20.385	90,54	1.792	7,96	338	1,50	21	0,09
Les Corts	11.829	90,71	1.027	7,88	184	1,41	15	0,11
Nou Barris	16.940	87,55	2.071	10,70	339	1,75	17	0,09
Sant Andreu	18.750	89,36	1.897	9,04	335	1,60	20	0,10
Sant Martí	27.781	89,08	2.952	9,47	454	1,46	32	0,10
Sants-Montjuïc	22.792	89,87	2.220	8,75	350	1,38	27	0,11
Sarrià - St. Gervasi	28.698	89,71	2.854	8,92	438	1,37	23	0,07
Barcelona	230.590	89,68	22.626	8,80	3.919	1,52	510	0,20

Font: <http://www.barcelonadecideix.cat>.

ANÀLISI DE LES CONSULTES

Les consultes sobre la independència que es van desenvolupar entre setembre de 2009 i abril de 2011 han representat una novetat en les formes de participació política del sistema polític català, pel que han significat d'innovació en el

repertori d'acció col·lectiva, en l'estratègia d'un determinat moviment en clau de radicalitat democràtica i en la capacitat autoorganitzativa de la xarxa cívica social. Estem parlant, doncs, d'un fenomen que per la seva rellevància cal analitzar, mesurar-ne l'abast i la intensitat, així com explicar-ne les seves causes i motivacions. D'on i per què sorgeix aquest fenomen? Com es van organitzar les consultes? Quines són les claus per entendre el nivell de participació assolit i per què en uns municipis va participar més gent que en d'altres?

Per entendre i situar aquesta experiència de participació i incidència, cal referir-nos al context en què sorgeixen les consultes, producte d'un cicle de mobilització intensiva de caràcter i temàtica nacional que començà el 2003, amb la constitució del primer tripartit i l'acord d'elaborar un nou estatut d'autonomia, i que continua fins a l'actualitat, finals de 2010, amb una crisi en les relacions d'encaix entre Catalunya i Espanya. Per tant, per situar el fenomen de les consultes haurem d'explorar dues grans dimensions creuades que creiem que són fonamentals per emmarcar les consultes: d'una banda, l'independentisme català, el moviment en què sorgeix i es desenvolupen les consultes; i de l'altra, les oportunitats polítiques que el sistema i la conjuntura política ofereixen.⁹

EL MOVIMENT INDEPENDENTISTA

En general, el fenomen de les consultes no es pot deslligar de les dues manifestacions promogudes per la Plataforma pel Dret de Decidir —18 de febrer de 2006 i 1 de desembre de 2007—, de la campanya «Decideixo Decidir», que a través d'una recollida de signatures demanava al Parlament català la facultat de convocar referèndums, i de la marxa «10.000 a Brusselles» de març de 2009, entre altres iniciatives i campanyes d'agitació en clau nacional. És, per tant, una iniciativa producte del cicle de mobilització protagonitzat per l'espai sociopolític de l'independentisme/sobiranisme en el període 2006-2009, entès com una xarxa política i social temàtica (*issue network*) que a través d'una acumulació d'estratègies diverses, múltiples i canviants en el pas del temps —fruit de la pròpia història viscuda— comparteixen una explícita voluntat d'intervenció pública pel que fa a la construcció d'un marc jurídic nacional, propi i deslligat de l'actual estructura estatal. Una xarxa social formada per un conjunt d'actors —individus, grups, organitzacions, comunitats, etc.—

9. Sota aquestes premisses es va fer l'article J. MUÑOZ, R. VILAREGUT i M. GUINJOAN (2010), «Les consultes sobre la independència: context, organització i participació», a *Informe sobre l'estat de la democràcia 2010*, Bellaterra, IGOP-UAB, que reproduïm parcialment en aquest article.

que estan vinculats els uns i els altres a través d'un conjunt de relacions socials que abracen el conjunt del catalanisme.

Amb el benentès que parlem d'un espai, una xarxa, un conglomerat d'actors col·lectius i individuals que practiquen diferents formes de participació política, institucional i social, per tal d'avançar en l'objectiu d'aconseguir un estat propi, fins al moment de les consultes l'independentisme català es constituïa com un moviment dual que actuava en dues grans direccions:

— D'una banda, en una direcció estatista, és a dir, en clau de *state building*. Concretament, en la demanda d'assolir un estatus jurídic, o bé d'Estat, o bé d'alguna estructura política institucional dependent o en coalició amb una altra superestructura (per exemple l'europea), i l'extensió d'aquesta reivindicació d'estructura jurídica a altres territoris que es consideren part de l'àmbit institucional, lingüístic o cultural català i que són denominats *Països Catalans* (Illes Balears, País Valencià, Catalunya del Nord, Franja de Ponent).

— De l'altra, en una direcció en clau de *nation building*. És a dir, en la reivindicació de la pròpia història (principis fundacionals i evolució segons les orientacions ideològiques), que es combina amb una desafecció envers les institucions espanyoles (amb un alt component de rebuig explícit) i la defensa de les pròpies (amb matisos), i la concepció, recuperació i construcció d'un determinat imaginari col·lectiu, social, simbòlic i cultural compost per un conjunt d'atributs en constant evolució. Una direcció que es concreta amb una defensa intensiva de la llengua i cultura pròpies, i l'ús i pràctica de simbologia i ritualitat específica: estelada, commemoració de dates assenyalades, recuperació de la cultura popular, mites, etc.

Quan parlem de les consultes, doncs, estem parlant d'un canvi en el repertori d'acció col·lectiva que s'ha de situar en una aposta innovadora de caire estratègic de l'independentisme/sobiranisme per avançar en el seu objectiu principal: fer conèixer i situar la mateixa reivindicació estatista al bell mig de l'agenda política per pressionar partits i institucions i al mateix temps ampliar l'adhesió i/o coneixement de la mateixa reivindicació a més capes poblacionals.

LES OPORTUNITATS POLÍTiques

Com hem assenyalat en la introducció, les consultes s'han d'entendre dins d'un determinat cicle d'acció col·lectiva marcat, especialment, pel procés d'elaboració, redacció, aprovació i finalment impugnació del nou Estatut de Catalu-

nya en el període 2003-2010. En la literatura sobre moviments socials existeix un consens envers la importància de l'estructura d'oportunitat política (EOP) a l'hora d'explicar el perquè de l'acció col·lectiva. Aquesta perspectiva té molt en compte el context sociopolític en què s'insereixen les activitats dels moviments socials, que determina l'aparició i l'èxit de les seves demandes. Així, l'Estat i la conjuntura política i social entren en joc i determinen l'acció dels moviments segons les oportunitats que genera la seva acció o inacció en determinats temes. Tarrow (1994) argumenta la utilitat de l'EOP de la manera següent:¹⁰

Amb el concepte d'*estructura d'oportunitat política* em refereixo a dimensions consistents de l'entorn polític —que no han de ser necessàriament formals, permanents o nacionals— que fomenten l'acció col·lectiva de la gent. El plantejament és el següent: la gent participa en accions col·lectives com a resposta a un canvi en la pauta d'oportunitats o restriccions polítiques, i mitjançant l'acció col·lectiva genera noves oportunitats que seran aprofitades per altres en cicles de protesta cada vegada més grans [traducció pròpia].

La pregunta que cal fer-se és, doncs, la següent: en quina mesura les EOP han afavorit les consultes sobre la independència? Els autors que han treballat el concepte d'EOP assenyalen que l'estabilitat o inestabilitat de les alineacions entre les elits, el grau d'obertura del sistema polític institucionalitzat, el nivell de repressió o els elements de conjuntura política són aspectes que cal tenir en compte a l'hora d'entendre per què sorgeixen, perduren o desapareixen els moviments socials. Més enllà d'EOP estructurals com el mateix sistema de partits, el grau de descentralització intraestatal i les oportunitats de la governabilitat, en el cas de les consultes les tres grans variables que n'han afavorit el sorgiment i expansió han estat:

1. un complicat procés estatutari que ha visualitzat els límits de l'autonomia administrativa de la Generalitat;
2. la constitució d'un govern tripartit, i especialment la posició d'ERC, referència electoral majoritària en l'independentisme, assumint tasques de govern (decisió criticada per les seves bases),
3. i la resposta estatal, sigui per la via de l'ordenament jurídic —recurs i sentència del TC— o bé per la pressió mediàtica de determinats polítics i mitjans de comunicació de caràcter centralista.

10. S. TARROW (1994), *Power in movement: Social movements, collective action and politics*, Nova York, Cambridge University Press.

En definitiva, una explicació del perquè del sorgiment de les consultes es deu a l'existència d'unes determinades oportunitats polítiques que han estat fonamentals per activar un mecanisme d'acció col·lectiva com han estat les consultes. La llarga crisi relacional i d'encaix entre Catalunya i l'Estat visualitzada en el llarg i complex procés estatutari, l'espai buit que deixà ERC producte de la seva condició de membre de govern i finalment la reacció de l'Estat en la seva variant jurídica, mediàtica i politicoinstitucional han estat les tres grans oportunitats de context. Ara bé, són unes oportunitats polítiques que han estat aprofitades per un moviment sociopolític, l'independentisme català, que amb l'organització de les consultes ha renovat el seu repertori d'acció col·lectiva fins ara utilitzat i ha situat la seva reivindicació en un marc normatiu d'aprofundiment de la democràcia. Amb el cas de les consultes es demostra que, si bé les oportunitats polítiques ajuden i/o faciliten el sorgiment de determinades accions reactives, d'expansió o innovació, l'impacte de l'acció col·lectiva té a veure amb el moviment que l'impulsa, amb la seva trajectòria i amb el capital social.

EL DRET A DECIDIR

El fort impacte de la consulta de Barcelona Decideix ha significat, de retruc, l'èxit del concepte de *dret a decidir*, que ha entrat amb força dins el moviment exercint de fort connector i nexa d'unió entre el catalanisme, el sobiranisme i l'independentisme. Com hem assenyalat, el *dret a decidir* ha estat un concepte que s'ha de situar en el marc d'una evolució estrategicodiscursiva del moviment independentista català —un moviment que compta amb diferents parts que mantenen relacions de competència però al mateix temps de complementarietat— i s'ha d'entendre com una evolució dels anteriors *separatisme* i *dret a l'autodeterminació*, i en paral·lel al concepte de *sobirania*.

Per què s'ha donat, doncs, aquest èxit del *dret a decidir*? La interpretació està raonada a partir de tres qüestions:

— *La consistència del dret a decidir*. El dret a decidir situa en un mateix eix la reivindicació nacional i l'estratègia independentista. I les hi situa en paràmetres d'aprofundiment democràtic, difícilment rebutible des de posicions ambigües o contràries al moviment. Una centralitat democràtica en la reivindicació que comporta eixamplar la política d'aliances i ofereix l'oportunitat d'ampliar la base envers altres sectors no proclius al *cleavage* nacional, o que l'accepten en paral·lel al *cleavage* social. Això explica l'àmplia transversalitat

aconseguida en la seva utilització, fins i tot més enllà del mateix espai independentista/sobiranista.

— *L'adaptabilitat del dret a decidir*. El dret a decidir s'adapta més bé a la multiplicitat d'identitats que componen la societat global/local d'avui en dia.¹¹ L'èmfasi que representa la reivindicació d'un futur compartit amb tots els residents a Catalunya, més que en la reivindicació del passat (a partir d'un *iuris sanguinis* propi o de la reivindicació de drets històrics heretats reclamats a través del dret a l'autodeterminació), trenca l'adscripció de base cultural per situar la reivindicació en una adscripció estrictament política. La necessitat i/o evidència de fer partícips la *nova i vella* immigració¹²—que junts constitueixen més de la meitat de la població— en la construcció d'un projecte nacional probablement estigui a la base d'aquesta aposta cívica, per bé que de caràcter més aviat estratègic.¹³

— *L'ambigüitat del dret a decidir*. La manera final de fer efectiva aquesta aspiració encara està per concretar: va des de la proclamació unilateral d'independència proclamada pel Parlament de Catalunya fins a la celebració d'un referèndum constituent, passant per alguna fórmula o procés gradual en el marc de la construcció europea. El dret a decidir, per la seva novetat, incorpora un recorregut conceptual que, de fet, és una de les claus que n'expliquen l'èxit mobilitzador. Ara bé, no concreta, i per tant és susceptible de ser utilitzat per diferents opcions del catalanisme, que el poden reelaborar o reinterpretar en funció de la pròpia tradició, idiosincràsia o interessos estratègics.

Cal assenyalar que la tria, socialització i difusió del concepte va ser l'actiu principal de la Plataforma pel Dret de Decidir (PDD), la seva raó de ser i el seu èxit més important, i va representar una innovació discursiva en el propi espai de l'independentisme/sobiranisme que ha arribat al catalanisme-nacionalisme de CiU. De fet, la mobilització protagonitzada el passat cicle, amb l'eix dret a decidir com a punta de llança, va generar, directament o indirectament, les

11. Investigacions recents han analitzat que el discurs catalanista ha experimentat en les últimes dècades modificacions importants en la seva estructura interna que han facilitat als seus activistes la mobilització massiva de la ciutadania.

12. Utilitzant els conceptes de *nova i vella* immigració, assumeixo els plantejaments historiogràfics que situen tres grans onades migratòries al llarg del segle xx, durant els anys 1920-1930, 1960-1980 i 2000-2010 respectivament.

13. Cal aclarir que l'observació de les assemblees de la Plataforma pel Dret de Decidir (PDD) en concret i de l'independentisme català en general indiquen que l'aposta pel nacionalisme cívic expressat a través del dret a decidir té unes connotacions més aviat estratègiques que no de convicció cívica real. En aquest sentit, discurs oficial i voluntat real no sempre mantenen una relació proporcional.

quatre onades de consultes sobiranistes; com hem dit, una de les iniciatives amb més impacte social i mediàtic del moviment independentista/sobiranista dels darrers trenta anys. Un impacte que es pot observar especialment en els diaris de referència catalanocèntrica (digitals i en paper) i amb el fet objectiu que tres partits amb representació parlamentària (ERC, ICV, CiU) han teoritzat i incorporat el dret a decidir al programa electoral de novembre de 2010.¹⁴ En aquest sentit, podem concloure que la creació i difusió del concepte de *dret a decidir* ha estat fonamental per a la trajectòria i capacitat de mobilització en el passat cicle —i fins a la consulta de Barcelona Decideix de l'abril de 2011— del moviment independentista/sobiranista, i no sembla que sigui un concepte que s'hagi de descartar en el proper cicle.

ASSEMBLEA NACIONAL CATALANA (ANC)

Acabades les consultes sobiranistes, i donada per finalitzada l'eina consultiva que tants resultats va donar, una part del moviment reflexiona sobre la manera de continuar, aprofitant la força simbòlica i pràctica del darrer cicle. Al llarg del 2010 i principis de 2011 una quarantena de militants independentistes de llarga trajectòria celebren un seguit de trobades per pensar en el futur proper. Aquest seguit de trobades donen forma a un efímer Moviment per la Independència (M×I), germen del que ara es coneix com a Assemblea Nacional Catalana (ANC). El 14 d'abril de 2011, se celebra un acte públic de presentació de l'M×I amb un seguit de personalitats públiques que li donen suport, i amb una clara intenció de donar a conèixer un nou projecte que enllaci amb les consultes. En la seva declaració fundacional, l'ANC declara que el seu «objecte és la conscienciació i la mobilització de la majoria de la població de Catalunya per tal que es puguin aconseguir, de forma pacífica i democràtica», els objectius nacionals següents:

- 1r. Recuperar la independència política de Catalunya mitjançant la constitució d'un Estat de dret, democràtic i social.
- 2n. Accedir a la independència exercint el dret d'autodeterminació nacional reconegut i proclamat pels Pactes internacionals dels drets humans de les Nacions Unides del 1966 i pels altres instruments i la jurisprudència

14. En aquest sentit, cal destacar que la Fundació Josep Irla, vinculada a ERC, va dedicar una edició sencera de la revista *Eines* al dret a decidir; que un dels membres destacats de CiU, Francesc Homs, va publicar un llibre amb el mateix nom, i que el secretari general d'ICV, Joan Herrera, ha centrat el discurs en l'àmbit nacional del seu partit al voltant de l'eix dret a decidir.

emesos d'aleshores ençà, en el mateix sentit, per les diferents instàncies internacionals i europees.

3r. Formar una majoria al Parlament de Catalunya que encomani al Govern de la Generalitat la convocatòria d'un plebiscit d'autodeterminació nacional sota garanties internacionals, i, si el poble català s'hi pronuncia favorablement, o bé si l'Estat espanyol no permetia el lliure exercici d'aquest dret, que proclami la independència nacional i constitueixi l'Estat català sobirà.

4t. Tractar amb la Unió Europea, un cop s'hagi establert l'Estat català i se n'hagi aprovat la Constitució mitjançant referèndum, la permanència de Catalunya dins la Unió, amb el nou estatus de membre de ple dret i alhora gestionar el reconeixement de Catalunya per les Nacions Unides i per cadascun dels seus estats membres.

Enrere quedaven les disputes estratègiques entre diferents parts i persones del món independentista per liderar el moviment amb el consegüent desprestigi que es va instal·lar al si de la societat catalana, en part merescut i en part amplificat pels contraris a la independència. La fins llavors executiva de Barcelona Decideix i la Coordinadora Nacional per la Consulta sobre la Independència entraven en fase de dissolució de les seves estructures, i de mica en mica s'incorporaven (primer els quadres, després les bases) al projecte de l'ANC, que formalment s'estructurava en una gran assemblea el 30 d'abril de 2011 en un pavelló del recinte del Fòrum de les Cultures. L'ANC, amb el mirall de l'Assemblea de Catalunya, s'estructurava a partir d'un secretariat operatiu, un consell permanent i un consell assessor. Els tres òrgans es regeixen pels principis següents:

- Reformulació de les bases teòriques i pràctiques del moviment a partir de la nova conjuntura política i social (creixement adhesió independència);
- la vinculació i/o participació individual a l'ANC, incorporant nous sectors no polititzats activament (especialment sectors liberals);
- la desvinculació de qualsevol opció política —i la prohibició de donar-hi suport per activa o per passiva—,
- i l'objectiu de pressionar únicament per a un estat propi, deslligat de cap model social, en un període màxim de 2-3 anys.

En l'apartat organitzatiu, l'objectiu és mantenir i augmentar els nuclis organitzatius de les consultes. En aquest sentit, s'ha apostat per una articulació sectorial i territorial (local o comarcal) dels diferents ens organitzatius que s'han anat incorporant a l'ANC. En aquests moments, febrer de 2012, més de 150 ens locals, 70 assemblees territorials, 4.000 adherits amb quota pagada i

prop de 30 assemblees sectorials (economistes, juristes, pagesos per la independència, etc.) ja formen part de l'Assemblea. Donant suport extern a l'ANC, s'ha constituït la plataforma Municipis per la Independència i la taula d'entitats per la independència. Finalment, el darrer gran repte és aconseguir una estructura organitzativa que facilités la participació de les bases sense perdre l'operativitat i eficàcia necessàries, i al mateix temps blindant l'estructura a les inèrcies de partits i conjuntura política: el 10 de març de 2012 està prevista la constitució de l'ANC.

PERSPECTIVES DE FUTUR

110 En aquest article hem fet un repàs d'un moviment civil, l'activació del qual va ser clau en el període 2003-2010 per entendre l'actual emergència de la idea d'independència, i com aquest moviment, l'any 2011, s'ha pres un temps per repen-sar-se i preparar-se per al proper cicle, que ben segur que serà diferent del passat. La pregunta, sempre retòrica —no es tracta de fer futurologia— i que té a veure amb el futur proper d'aquest moviment, estructurat amb l'ANC però no només amb l'ANC, és si serà capaç de condicionar l'agenda política en favor de la seva reivindicació. Es parteix de la paradoxa que en les eleccions autonòmiques de novembre de 2010, tot i el creixement de l'adhesió a la independència que indiquen les enquestes dels darrers dos o tres anys, les opcions polítiques que incloïen explícitament aquest objectiu no van tenir una traducció electoral proporcional. Malgrat que el repertori de decisió d'un votant es basa en múltiples criteris vinculats a la capacitat de gestió, la conjuntura, la confiança, etc., no deixa de ser una dada que cal tenir en compte que precisament en el moment en què la idea de la independència aconsegueix la seva màxima acceptació, és quan els partits que incorporen aquesta reivindicació obtenen els seus pitjors resultats.

En aquest sentit, i seguint el debat clàssic sobre agència i estructura en l'estudi dels moviments socials, sobre si les diferents formes i intensitats de l'acció col·lectiva són més conseqüència dels actors que la impulsen o si depenen de les oportunitats que la conjuntura ofereix,¹⁵ tot seguit assenyalem les variables que podrien ser més rellevants.

En l'àmbit de l'agència, el moviment que impulsa la reivindicació, el factor principal té a veure amb la força que finalment sigui capaç d'aglutinar l'As-

15. Aquest ha estat el principal tema de discussió de la tesi doctoral que sota el nom *Memòria i emergència en l'independentisme català. El cas de la Plataforma pel Dret de Decidir* (Vilaregut, 2011) analitza l'augment de les adhesions a la idea independentista en funció de si és més degut a l'organització, capacitat i oportunitat del moviment que l'impulsa o bé és més degut a les oportunitats de la conjuntura.

semblea Nacional Catalana (que es preveu constituir el 10 de març de 2012) i la relació d'aquesta estructura amb els agents clàssics de l'independentisme. L'ANC té el repte de fer possible una estructura que combini a parts iguals l'eficàcia i la participació del conjunt d'associats i simpatitzants, bona part d'ells voluntaris provinents de les consultes sobiranistes, amb poca experiència però amb tota la projecció, amb la tasca d'articular aquest moviment complex, divers, sempre subjecte a maximalismes i tensions internes, i sempre condicionat a dinàmiques d'uns partits polítics que efectivament no voldran perdre l'hegemonia ni el monopoli de l'acció política. En resum, l'èxit de l'ANC estarà condicionat per la seva capacitat de conjugar en un mateix moviment les noves i velles generacions d'activistes, de saber aguantar les pressions i tensions internes i externes que ben segur que existiran, i, finalment, per saber vincular les pròpies accions a la conjuntura política que es vagi donant.

Pel que fa a l'àmbit de les oportunitats polítiques de la conjuntura i estructura, s'haurà de tenir en compte el desenvolupament de la governança global on l'estat-nació tradicional s'està posant en qüestió com a conseqüència del procés de globalització i el desenvolupament d'un sistema de governs en les esferes intraestatal i supraestatal; i, alhora, s'haurà de veure com evoluciona la conjuntura política interna, estatal i nacional, marcada per l'evolució de les aliances i pactes entre els partits PP i CiU en relació amb el pacte fiscal, a banda de variables de les quals és difícil veure l'evolució favorable o no a l'objectiu del moviment, així com la conjuntura econòmica i la desafectió política.

Des d'una perspectiva més estructural, cal tenir en compte que en les democràcies liberals representatives el paper dels diferents actors polítics és imprescindible per al bon funcionament del sistema polític en general i per a les institucions en particular. Com ens recorda el darrer *Informe sobre l'estat de la democràcia* (Resendo, 2010), el sistema polític tindrà més qualitat democràtica com més sensible sigui a les percepcions i voluntat d'intervenció de la població i com més mostri la més àmplia diversitat d'interessos, preocupacions i demandes socials. Així, la pluralitat i diversitat dels diferents agents d'una societat que intervingui en l'esfera pública es consideren com a positives. Uns ciutadans que agrupats sota diferents formes d'organització col·lectiva exerciran pressió sobre els governants, generaran opinió pública i intentaran condicionar aturant o promovent lleis i normatives governamentals. En definitiva, com més gran i diversa sigui la implicació dels ciutadans en associacions i activitats col·lectives que fan públiques les seves demandes i reivindicacions, més forta serà la democràcia. I com més desenvolupada, participativa i plural sigui la nostra democràcia, més oportunitats tindrà el moviment social que vol avançar en l'objectiu de la independència.

Bibliografia

- McADAM, D.; TARROW, S.; TILLY, Ch. (2001). *Dynamics of contention*. Cambridge: Cambridge University Press. [Edició en castellà (2005). *Dinámica de la contienda política*. Barcelona: Hacer]
- MUÑOZ, J.; VILAREGUT, R.; GUINJOAN, M. (2010). «Les consultes sobre la independència: context, organització i participació». A: PARÉS, M. (coord.). *Informe sobre l'estat de la democràcia 2010*. Bellaterra: IGOP-UAB.
- RESENDÓ, P. (2010). «Actors: associacions, partits i mitjans de comunicació». A: PARÉS, M. (coord.). *Informe sobre l'estat de la democràcia 2010*. Bellaterra: IGOP-UAB.
- SERRANO, I. (2008). *Ciutadania i identitat nacional en els processos de 'devolution' a la Gran Bretanya i a França*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Institut d'Estudis Autònòmics. (Institut d'Estudis Autònòmics; 56)
- TARROW, S. (1994). *Power in movement: Social movements, collective action and politics*. Nova York: Cambridge University Press. [Edició en castellà (1997). *El poder en movimiento: Los movimientos sociales, la acción colectiva y la política*. Madrid: Alianza Editorial]
- VALLÈS, J. M. (coord.) (2008). *Actituds polítiques i comportament electoral a Catalunya: materials per a un debat social*. Generalitat de Catalunya. Direcció General de Participació Ciutadana.
- VILAREGUT, R. (2007). «Estat de l'independentisme català. Recerca d'indicadors i altres qüestions». Beca atorgada per l'Institut de Ciències Polítiques i Socials.
- (2011). *Memòria i emergència en l'independentisme català. El cas de la Plataforma pel Dret de Decidir*. Tesi doctoral. Bellaterra: IGOP-UAB. [Sense publicar]